

УСІ ВОГНІ — ВОГОНЬ

Отакий колись поставлять мені пам'ятник, подумки іронізує проконсул, підносячи руку в вітальному жесті, і кам'яніє так серед бурхливих оплесків публіки, якої не стомили дві години циркового видовища і спеки. Ось вона, мить приємної несподіванки, що її пообіцяв проконсул дружині. Він опускає руку й зиркає на Ірену; та відповідає невиразною усмішкою, яка буває у неї на свята. Ірена знає і не знає водночас, що має трапитись, — вона звикла до несподіванок, навчилася зносити примхи володаря з байдужістю, такою ненависною для нього. Не обертаючись до арени, вона бачить близьку, неминучу долю, жорстокий, однамнітний ланцюг причин і наслідків. Виноторговець Лікас та його дружина Уранія перші вигукують ім'я того, хто з'явився на арені: їм вторує натовп. «Це мій подарунок тобі, — говорить проконсул. — Мені казали, що ти високо цінуєш стиль цього гладіатора». Все так само посміхаючись, Ірена схиляє голову на знак подяки. «Ти робиш нам честь своїм товариством, хоч тебе й змрюють ігрища, — додає проконсул, — і мій обов'язок дати тобі те, що найдужче любиш». — «Ти — сіль землі!» — вигукує Лікас. — Ти наближаєш блиск самого Марса до нашої бідної провінційної арени!» — «Ти бачила тільки половину», — каже проконсул, пригублюючи вино і частуючи дружину. Ірена робить великий ковток; легкий аромат вина ніби відганяє густий і стійкий запах крові та гною. Марк виходить на середину арени, переслідуваний невблаганною очікувальною тишею, що запала так раптово; його короткий меч виблискує

на сонці там, де падає скісний промінь, що пробився крізь старий полотняний дах; бронзовий щит недбало звисає з його лівої руки. «Чи не збираєшся дати йому в супротивники переможця Смірніо?» — питає збуджений Лікас. «Маю щось краще, — каже проконсул. — Я хотів би, щоб завдяки цим ігрищам твоя провінція запам'ятала мене і щоб моя дружина розважилася хоч раз». Уранія з Лікасом плещуть в долоні, чекаючи, що відповідь Ірена, але та мовчки віддає келих рабові, байдужа до галасу, яким публіка вітає появу другого глadiатора. Марк стоїть посеред арени і теж, здається, не звертає уваги на оплески, даровані його супротивникові; кінчиком меча легко торкає золочені щитки на гомілках.

«Алло», — озивається Ролан Ренуар, беручи сигарету, наче без неї не обійтися, коли знімаєш слухавку. На лінії чути тріск, уривки якихось плутаних розмов, хтось диктує цифри, зненацька западає темна тиша, ще темніша за ту пітьму, яку телефон вливає у вухо. «Алло», — повторює Ролан, кладучи сигарету на край попільнички і шукаючи в кишені халата сірники. «Це я», — каже голос Жанни. Ролан стомлено заплющує очі і вмощується зручніше в кріслі. «Це я», — навіщось повторює Жанна. Ролан не відповідає, і вона додає: «Соня щойно вийшла від мене».

Він повинен обернутися і привітати як годиться тих, хто в імператорській ложі. Він знає, що повинен це зробити, і, можливо, дружина проконсула усміхнеться йому так, як усміхнулася на останніх ігрищах. Думок у нього в голові немає, він не може думати, але інстинкт підказує йому, яка лиха ця арена, це велетенське бронзове око, заскороджене граблями й віниками з пальмового листя, щоб приховати темні сліди минулих битв. Цієї

ночі йому снилася риба, снилася безлюдна дорога поміж розтрісканих колон, а коли готувався до бою, раб, який споряджав його, пробурмотів, що цього разу проконсул не заплатить йому, Марку, золотими монетами. Марк не потурбувався запитати чому, а раб вибухнув злісним сміхом і щез, не подавши йому лат; потім інший раб сказав, що то був брат гладіатора, якого Марк вбив у Массілії*, але вже його випхнуто до галерей, назустріч вигукам. Спека нестерпна, давить шолом, що відбиває сонячне проміння до полотняного даху, до сходів. Риба, потріскані колони, невиразний сон з провалами саме там, де Марк міг би щось зрозуміти. Раб, котрий споряджав його, сказав, що проконсул не заплатить йому золотими монетами; може, і дружина проконсула не усміхнеться до нього сьогодні. Крики натовпу його не бентежать: зараз вітають іншого, тільки не так гучно, як перед тим його, але серед оплесків чути й здивовані вигуки. Він зводить голову й дивиться на ложу, де Ірена розмовляє з Уранією, а проконсул недбало подає якийсь знак, і все тіло Марка напружується, а пальці стискають руків'я меча. Досить подивитися на галерею навпроти, однак супротивника там не видно. Піднято ґрати темного виходу, там, звідки звичайно випускають диких звірів, і Марк бачить, як вимальовується велетенська постать сіткаря-нубійця, доти непомітного на тлі замшілого каміння. Тепер він уже знає, чому проконсул не заплатить йому золотими монетами, відгадує, що означають риба й потріскані колони. І водночас його мало обходить те, що зараз станеться поміж ним і сіткарем (це професія й доля), м'язи його корчаться ніби зі страху, щось у його плоті запитує, чому сіткаря випущено крізь вихід для звірів, публіка теж, плещучи в долоні,

* Массілія — давньоримська назва міста Марсель.

думає про те саме. І Лікас питає про це проконсула, той без слів, усмішкою дає зрозуміти, що то сюрприз, а Лікас протестує, сміючись, і почуває себе зобов'язаним поставити на Марка. Ще й не почувши слів, що будуть вимовлені, Ірена знає: проконсул подвоїть свою ставку на нубійця і погляне на неї, усміхаючись люб'язно, і накаже подати їй охолодженого вина. А вона питиме і обмінюватиметься з Уранією враженнями від постави і дикого вигляду нубійця. Кожен рух її розрахований, хоч вона того й не свідомо, хоч, може, й не вистачить вина чи Уранії набридне дивуватися торсові велетня. Тоді Лікас, жива історія цирку, зверне їхню увагу на те, що шолом нубійця торкається нижніх зубів грат, за якими тримають диких звірів, а ці зубці піднято на два метри вгору, і стане розхвалювати повільність, з якою той складає на ліву руку сітку. Ірена зіщулюється десь глибоко в душі, як уже не раз зіщулювалася з часу тієї далекої шлюбної ночі, хоч на її обличчі грає задоволена, поблажлива посмішка. Тією вільною і чистою глибиною вона відчуває подих смерті, яку проконсул замаскував під веселу публічну розвагу, і цей подих можуть відчутти лише вона та ще, можливо, Марк, проте Марк не відчує, страхітливий, мовчазний, схожий на машину, і його тіло, якого вона прагнула минулого разу у цирку (і це спромігся зрозуміти проконсул, спромігся сам, без допомоги своїх магів, зрозумів одразу, як завжди), його тіло заплатить високу ціну за саму її уяву, за те, що вона двічі позирнула на Марка, який одним вдалим порухом меча саме перетяв горло фракійцеві.

Перш ніж набрати Роланів номер, Жаннина рука торкнулася журналу мод, пляшечки із заспокійливими пігулками, спини кота, що згорнувся клубочком на

дивані. Тоді в слухавці почулося «алло», Роланів голос був трохи сонний, і несподівано Жанна відчула комізм ситуації, усвідомила, що приєднується до тих жінок, котрі плачуть по телефону перед єдиним іронічним свідком, який у поблажливій тиші курить сигарету. «Це я», — озивається Жанна, але то сказано швидше собі, ніж суперниці-тиші, в якій, як у глибині сцени, танцюють іскорки звуку. Вона дивиться на руку, яка несамохіть погладила kota, перш ніж набрати номер (але хіба не чути якихось інших розмов у слухавці, якогось далекого голосу, що диктує цифри комусь, хто не озивається, хто є там лише для того, щоб слухняно записувати диктоване), і не вірить, що рука, яка взяла, а потім відклала пляшечку з пігулками, це її рука, що голос, який повторює: «Це я», то її голос на краю провалля. Зберегти гідність і замовкнути, обережно покласти слухавку на важелі, залишитись зовсім-зовсім самою. «Соня щойно вийшла від мене», — каже Жанна, і межу перейдено, фарс починається, — маленьке зручне пекло.

«Ох», — промовляє Ролан, запалюючи сірника. Жанна чує це виразно, немов бачить обличчя Ролана, коли той затулюється, мружить очі, відкидаючись назад у кріслі. Річка блискучої луски виплюскується з рук чорного велета, і Марк має якусь мить, щоб дістатися до тіла з сіткою. Він не раз уже, — проконсул знає, ще й повертає голову до Ірени, щоб тільки вона бачила його посмішку, — використовував цю слабкість кожного сіткаря: прикрившись щитом від довгого тризубця, блискавкою кидався до незахищених грудей суперника. Але Марк тримається трохи задалеко, ноги в нього зігнуті, ніби перед стрибком, і нубієць встигає стягнути сітку й приготуватися до нового нападу. «Пропає», — думає Ірена, не дивлячись на проконсула, що бере ласощі з таці, яку

піднесла йому Уранія. «Вже не той, що був», — думає Лікас, і йому стає жаль свого закладу. Марк прогнувся трохи, стежачи за кружлянням нубійця. Він єдиний не знає того, що передчувають усі, і причасно вичікує іншої нагоди, шкодуючи в глибині душі, що, власне, не зробив так, як підказувала глadiatorська наука. Треба б йому більше часу, тих понурих годин після тріумфів, щоб зрозуміти, чому проконсул не заплатить йому золотими монетами. Похмурий, він чекає на другу зручну мить; можливо, наприкінці, ставши ногою на груди мертвого сіткаря, він удруге побачить усмішку проконсулової дружини; але про це він не думає, а та, що про це думає, вже не вірить, що Марк наступить на груди мертвого нубійця.

«Зважся нарешті, — каже Ролан. — Чи ти хочеш, щоб я цілий вечір слухав, як хтось комусь диктує свої цифри? Чуєш його?» — «Так, — говорить Жанна, — чую, ніби здалеку». Триста п'ятдесят чотири, двісті сорок два. Якусь мить лунає лише той далекий монотонний голос. «У кожному разі, — каже Ролан, — цей вживає телефон з практичною метою». Ось тепер у відповідь можна б заплакати, але Жанна мовчить ще кілька секунд і повторює: «Соня щойно вийшла від мене». Вагається і додає: «Напевне, вже біля твого дому». Ролан дивується — Соні він тепер не чекає. «Не обманюй», — каже Жанна, а кіт вислизає їй з рук і дивиться на неї ображено. «Я не обманюю, — каже Ролан. — Маю на увазі час, а не те, ходить вона до мене чи ні. Соня знає, що я не люблю ані візитів, ані телефонних дзвінків о такій порі». Вісімсот п'ять, диктує здалеку голос, чотиреста шістнадцять, тридцять два. Жанна заплющила очі, чекаючи паузи в рахунку, щоб вимовити те єдине, що їй залишилося

сказати. Якщо Ролан урве розмову, з нею ще буде цей голос із глибини телефонної мережі: вона не покладе слухавки і, вмощуючися зручніше на дивані, бавлячись ліками, слухатиме цифри, поки навіть той голос утомиться і не залишиться нічого, зовсім нічого — тільки страхотливо-обважніла слухавка в її пальцях, мертва річ, яку треба відкинути, не дивлячись на неї. Сто сорок п'ять, говорить невідомий. Десь ще далі, мов легенький начерк олівцем, шкряботить несміливий жіночий голос: «Чи це Північний вокзал?»

Вдруге щастить йому ухилитися від сітки, хоч він не розрахував відскоку назад і послизнувся на вогкому піску. Різким вимахом меча Марк відбиває сітку і водночас викидає вперед ліву руку, приймаючи дзвінкий удар тризубця. Натовп реве. Проконсул не слухає захоплених пояснень Лікаса і відвертається до незворушної Ірени. «Зараз або ніколи», — каже проконсул. «Ніколи», — відказує Ірена. «Ні, вже не той, що колись! — повторює Лікас. — Це йому дорого обійдеться, нубієць не дасть йому більше такої нагоди, гляньте лише на нього». Марк, застигши неподалік від них, нібито зрозумів свою помилку. Піднявши щит, він утупився в сітку, вже знову стягнуту, в тризубець, що гіпнотизує, похитуючись за два метри від його очей. «Авжеж, він не той, що колись, — згоджується проконсул. — Ти поставила на нього, Ірено?» Причаений, готовий до стрибка, Марк відчуває всім еством, що публіка не на його боці. Коли б хоч хвилю перепочинку, він міг би розрубати той вузол, що паралізує його, той невидимий ланцюг, який починається десь далеко поза ним (але він не знає де) і який у певний момент стає побажанням проконсула, обіцянкою великої плати, а також сном про рибу, і те, що

він відчуває тепер, коли вже немає часу, є саме образом того сну, сітка танцює в нього перед очима, і, здається, ловить кожен промінь сонця, що пробивається крізь дірки в напнутому над амфітеатром полотні. Усе це кайдани, пастка. Випроставшись, погрозово наступаючи під оплески публіки, Марк вибирає єдиний можливий шлях. Збентеження, піт і запах крові, перед ним смерть, яку треба розчавити. Хтось думає про це під усміщеною маскою — та, що захотіла його над тілом конаючого фракійця. «Отрута, — каже собі подумки Ірена. — Колись знайдеться отрута, але зараз бери від нього келих вина, будь сильнішою, чекай своєї години». Пауза тягнеться, як підступна чорна галерея, звідки долинає голос, що повторює цифри. Жанна завжди вірила, що є речі, які часом говорять більше, ніж усі слова. Може, й ті цифри говорять більше, є чимось більшим за будь-яку розмову для того, хто їх уважно слухає, так як для неї парфуми Соні, дотик її долоні на плечі за хвилину перед тим, як Соня пішла, означали куди більше за всі її слова. Але, ясна річ, Соня не могла задовольнитися шифрованим повідомленням; вона хотіла сказати їй усе словами, смакуючи кожну літеру. «Розумію, що тобі буде дуже тяжко, — повторювала Соня, — але я ненавиджу ошуканство і хочу сказати тобі всю правду». П'ятсот сорок шість, шістсот шістдесят два, двісті вісімдесят дев'ять. «Мені байдуже, йде вона тепер до тебе чи ні, — каже Жанна. — Тепер уже все мені байдуже». Замість наступної цифри западає довга мовчанка. «Ти слухаєш?» — питає Жанна. «Так», — каже Ролан, кладучи недопалок на попільничку, шукаючи неквапливо пляшку коньяку. «Ось чого не можу зрозуміти...» — починає Жанна. «Вибач, кохана, але в таких випадках небагато зрозумієш, а коли й зрозумієш, то нічого не зарадиш. Дуже мені прикро, що

Соня так поспішила, не її справа була з тобою розмовляти. Та чи замовкне колись отой із своїми цифрами!» Тонесенький голосочок, що викликає в уяві образ світу, де панують мурашки, поновлює свій акуратний диктант із тиші, яка стала ближча й густіша. «Але ж ти, — каже безглуздо Жанна, — ти...»

Ролан наливає коньяку, робить ковток. Йому завжди подобалося вибирати слова, уникати зайвих розмов. Жанна любить повторювати по кілька разів кожную фразу, повертаючи її так і сяк. Нехай говорить, нехай повторює — він тим часом наготує кілька розумних відповідей, щоб дати лад цьому прикрому хаосові. Він робить глибокий вдих, уникає удару й випростується. Щось йому підказує, що зараз нубієць нападе інакше, спершу вдарить тризубцем, а потім кине сітку. «Зверни увагу, — пояснює дружині Лікас, — я бачив, як це робилося в Апта Юлія*, завжди їх цим відволікають». Не захищений, ризикуючи потрапити в тенета сітки, Марк кидається вперед і лише тоді підіймає догори щит, щоб оборонитися від блискучої ріки, вихлюпнутої з руки нубійця. Він розриває край сітки, але тризубець шугнув униз і кров пирскає з Маркового стегна, тоді як короткий меч марно вдаряється об держално тризубця. «Я ж казав!» — кричить Лікас. Проконсул так і прикипів очима до пораненого стегна, до крові, що спливає на золочений наколінник. І майже з жалем думає, що Ірена охоче притулилася б до того стегна, шукаючи його тепла, стогнучи так, як вона вміє стогнати, коли він стискає її, щоб зробити їй боляче. Він вповість їй це ще сьогодні вночі. Цікаво буде вдивлятися в її обличчя, шукати вразливого місця на тій масці. Вона

* Апта Юлія — давньоримська назва (на честь Юлія Цезаря) сучасного міста Апт у Франції.

вдаватиме байдужість до кінця так, як тепер вдає, що тільки з ввічливості цікавиться боєм, коли плебс аж виє, збуджений близькою розв'язкою. «Щастя зрадило його, — каже проконсул Ірені. — Я почуваю за собою вину, що витяг його на цю провінційну арену. Щось від нього залишилось у Римі, це видно». — «А решта залишиться тут, разом із грішми, поставленими на нього», — сміється Лікас. «Слухай, дай мені спокій, — каже Ролан, — це безглуздя балакати по телефону, коли можна побачитися сьогодні ввечері. Повторюю — Соня поспішила, я хотів запобігти цьому, зробити так, щоб ти уникла цього удару». Мурашка перестала диктувати свої цифри, і тепер слова Жанни чути дуже виразно. В її голосі не бринять сльози, це бентежить Ролана, що наготував чимало відповідей на лавину докорів. «Щоб я уникла цього удару? — каже Жанна. — Брешеш, ясна річ, ошукуєш мене знову». Ролан зітхає і вже мовчить, щоб не розтягти аж до позіхань цю нудну розмову. «Мені дуже шкода, але коли збираєшся розмовляти зі мною і далі так, то краще облиш це, — каже він і вперше в голосі його чути привітність. — Краще завтра вранці я зайду до тебе, врешті-решт ми ж цивілізовані люди». — «Не приходь, — каже Жанна, і їй цікаво чути, як її слова змішуються з цифрами: — не-вісімсот-приходь-вісімдесят вісім-ніколи більше не приходь, Ролане». Драма, погроза самогубством, нуда, як з Марі-Жозе, як із тими всіма, хто сприймає це трагічно. «Не дурій, — радить Ролан, — завтра зрозумієш це все, так буде краще для нас обох». Жанна замовкає, мурашка диктує круглі цифри: сто, чотириста, тисяча. «Добре, ну, то до завтра», — каже Ролан, захоплено розглядаючи сукню Соні, що саме відчинила двері і спинилася з питально-іронічним виразом на обличчі. «Уже подзвонила», — каже Соня, кладучи

сумочку й журнал. «До завтра, Жанно», — повторює Ролан. Тиша в слухавці напружується, мов лук, коли її раптом розриває далека цифра — дев'ятсот чотири. «Досить уже тих дурних цифр!» — кричить Ролан на повен голос і, перш ніж покласти слухавку, чує ще тріск на другому кінці лінії, ніби лук послав свою безневинну стрілу. Паралізований, не здатний уже уникнути сітки, Марк випростується перед велетнем-нубійцем, короткий меч є ніби нерухомим продовженням витягнутої руки. Нубієць випускає сітку раз, другий, збирає її, шукаючи вигіднішої позиції, крутить нею ще, ніби для того, щоб публіка поверещала довше, захожуючи його вбити суперника, і опускає тризубець, відхиляючись водночас убік, щоб дужче вдарити. Марк іде назустріч сітці, піднісши вгору щит, баштою падає на чорну масу, меч грузне в чомусь, що трохи вище реве оскаженіло. Пісок лізе йому в рот, в очі, сітка навіщось падає на рибу, що задихається.

Кіт байдуже приймає пестоші, не відчуваючи, що рука Жанни тремтить і чимдалі холоднішає. Пальці ковзають по його бокові, затримуючись у хвилинному корчі, кіт ображено нявкає, потім перевертається на спину й махає лапками, сподіваючись розсмішити Жанну, та ні, рука її й далі лежить біля нього нерухомо, тільки палець шукає його тепла, швидко перебігаючи по його спині, перш ніж знову спинитися між ним і пляшечкою з таблетками, що скотилась аж сюди. Поцілений в самий шлунок, нубієць вис, падаючи назад, і в цю останню мить, коли біль вибухає, як полум'я ненависті, всі сили, що покидають його тіло, зосереджуються в руці, яка вгороджує тризубець у спину ворога, розпластаного ницьма на землі. Він падає на Маркове тіло, конвульсивно повертається на

бік; Марк поволі ворушить рукою, пришитий до землі, ніби велетенська блискуча комаха.

«Це рідкість, — каже проконсул Ірені, — щоб гладіатори такого класу повбивали один одного. Можемо себе поздоровити, що були свідками такого рідкісного видовища. Сьогодні увечері опишу це моєму братові, хай розважиться в нуді свого шлюбу».

Ірена бачить, як ворушиться Маркова рука, повільно й марно, ніби хоче вирвати тризубець із поперека. Вона уявила проконсула голим на піску з тим самим тризубцем, огороженим у його тіло аж по держално. Але проконсул не водив би рукою в тому останньому повному гідності жестові. Він верещав би, дригаючи ногами, як заєць, просив би ласки в обуреної публіки. Приймаючи руку, яку подає чоловік, щоб допомогти їй підвестися, ще раз киває головою своїй думці. Маркова рука завмерла. Єдине, що можна зробити, це, усміхаючись, знайти притулок у здоровому глузді. Кіт, незадоволений з нерухомості Жанни, знову вивертається на спину, очікуючи пестоців, тоді, ніби йому заважає той палець, що торкається його боку, нявкає ображено і йде геть.

«Вибач, що прийшла в таку пору, — каже Соня. — Я побачила твій автомобіль перед ворітьми і не втрималася. Вона дзвонила тобі, правда?» — Ролан шукає сигарету. — «Ти недобре вчинила, — каже він. — Вже так повелося, що такі обов'язки виконують чоловіки, зрештою, я був понад два роки з Жанною, вона порядна дівчина». — «Але ж яка то втіха була, — каже Соня, наливаючи собі коньяку. — Не могла я їй пробачити тієї наївності, ніщо мене так не дратувало, як це. Коли я тобі скажу, що на початку вона навіть сміялась, думаючи, що я жартую...» Ролан дивиться на телефон і думає про

мурашку. Зараз Жанна задзвонить удруге, буде незручно, бо Соня вмостилася поруч і гладить йому волосся, гортаючи літературний тижневик так, ніби шукає в ньому малюнків. «Недобре вчинила», — повторює Ролан. «Що прийшла в таку пору?» — сміється Соня, поступаючись рукам, що бездумно шукають застібки. Фіолетова вуаль спадає на плечі Ірени, яка повернулася спиною до публіки, що чекає останнього вітання проконсула. Серед оплесків чути вже гамір розмов, швидкий біг тих, хто поспішає до виходу і нижніх галерей. Ірена знає, що раби витягають трупи, і не обертається. Рада, що проконсул прийняв запрошення Лікаса і що вони підуть вечеряти до його вілли на березі озера, де нічне повітря допоможе їй забути запах цирку, останні крики, руку, що ледь ворухнеться, ніби хоче погладити землю. Забути неважко, хоч проконсул мордуватиме її спогадами про минулий бій. Колись Ірена зробить так, щоб і він забув про це назавжди і щоб люди думали, що він просто вмер. «Побачиш, що вигадав наш кухар, — каже Лікасова дружина. — До мого чоловіка знов повернувся апетит...» Лікас усміхається і вітається з приятелями, очікуючи, щоб проконсул рушив до галереї після останнього привітання. Але той гається, розглядаючи арену, де раби тягнуть трупи. «Я така щаслива», каже Соня, припадаючи щокою до грудей сонного Ролана. «Не кажи цього, — бурмоче той. — Це тільки з люб'язності». — «Ти мені не віриш?» — сміється Соня. — «Вірю, але не кажи цього тепер. Давай краще закуримо». Він помацки шукає на низенькому столику сигарети, одну вкладає до губ Соні, другу собі й запалює їх водночас. Вони сонні, очі у них заплющуються. Ролан махає сірником і кладе його на стіл — там десь є попільничка. Соня засинає перша, він обережно виймає сигарету з її рота і разом

із своєю кладе на столик, притуляючись до Соні у важкому сні, позбавленому видінь. Газовий шарф тліє на краю попільнички, спалахує і падає на килим поруч із купкою одягу і чаркою коньяку. Публіка в одному місці верещить і скупчується на нижніх східцях. Перший зрозумів усе Лікас, він показує на шмат старого полотна вгорі, що розпадається, сиплючи іскрами на публіку, яка розпачливо пробивається до виходів. Вигукуючи якийсь наказ, проконсул підштовхує в спину непорушну Ірену. «Швидше, поки не заповнили нижню галерею!» — кричить Лікас, випереджаючи свою дружину. Ірена перша чує запах киплячої оливкової олії — спалахнули підземні склади. Полотняний дах спадає на плечі сплутаної маси людських тіл, яка в боротьбі за вихід забила надто вузькі галереї. Сотні людей стрибають на арену, шукаючи інших виходів, але все застеляє оливковий дим, шмат полотна падає на плечі проконсула в ту хвилину, коли той майже дістався проходу, що веде до імператорської галереї. На крик чоловіка Ірена озирається, двома пальцями обережно бере й скидає з нього вогняне полотно. «Нам не вдасться вийти, — каже вона. — Там унизу всі збилися, мов звірі». Тоді Соня верещить, намагаючись розірвати гарячі обійми, що почали пекти ще уві сні, її перший зойк зливається з криком Ролана, який даремно намагається підвестися, задихаючись від чорного диму. Вони ще кричать, але щоразу слабше, коли пожежна машина мчить на вулицю, де стоїть юрба роззяв. «Десятий поверх, — каже лейтенант. — Здається, буде важко, вітер з півночі. Нумо, хлопці!»